

МОВОЗНАВСТВО. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 378:37.011.3-051:81'243:81'354(045)
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/71-1-20

Богдана АВРАМЕНКО,
orcid.org/0000-0002-8252-7062
кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри західних і східних мов та методики їх навчання
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»
(Одеса, Україна) bogdanabo@ukr.net

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ФОНЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ
МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

У статті доведено, що у процесі професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов значна роль відводиться ініомовній компетентності. Однією з складових ініомовної компетентності є фонетична. Фонетична компетентність досліджує одиниці найнижчого рівня мовної структури – фонетикофонологічного. Значущість засвоєння фонетичного матеріалу зумовлюється тією роллю, яку виконують фонетичні одиниці в системі мови як засобу спілкування. Актуальність дослідження фонетичних питань зумовлюється компетентнісним підходом, зорієнтованим на формування готовності майбутніх учителів іноземних мов до професійно-педагогічної діяльності, яка забезпечується сукупністю загальних, галузевих і спеціальних компетенцій. Метою статті є дослідження методики формування фонетичної компетентності студентів мовних спеціальностей.

Визначено компоненти змісту навчання фонетичної компетентності. Якість сформованості фонетичної компетентності залежить від рівня сформованості фонетичних навичок, обсягу отриманих і засвоєних знань про фонетичну сторону мовлення і динамічної взаємодії цих складників на основі загальної фонетичної та мовної усвідомленості.

Описано етапи формування фонетичної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов.

Отримані знання допомагають сформувати фонетичну усвідомленість майбутнього вчителя іноземної мови. Фонетична усвідомленість майбутнього вчителя іноземної мови передбачає процес опанування студентом системи знань у галузі фонетики іноземної мови, усвідомлення переваг й недоліків власної фонетичної компетентності.

Зроблено висновок, фонетична компетентність потребує не аби якої уваги. Виокремлено те, що необхідно робити акцент на індивідуальних особливостях сприйняття студентів, мовців, слухачів, тому що фонетична одиниця може сприйматись по різному і для кожного мати свій контекст.

Ключові слова: фонетична компетентність, рецептивні навички, репродуктивні навички, фонетичні уміння, фонетичні знання, педагогічна фонетика.

Bohdana AVRAMENKO,

orcid.org/0000-0002-8252-7062

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Western and Eastern Languages and Methods of Their Teaching
Southern Ukrainian National Pedagogical university named after K.D. Ushynsky
(Odesa, Ukraine) bogdanabo@ukr.net

**METHODS OF FORMING THE PHONETIC COMPETENCE
OF LANGUAGE STUDENTS**

The article proves that in the process of professional training of future teachers of foreign languages, a significant role is assigned to foreign language competence. One of the components of foreign language competence is phonetics. Phonetic competence examines units of the lowest level of language structure – phonetic-phonological. The importance of learning phonetic material is determined by the role played by phonetic units in the language system as a means of communication.

The relevance of the study of phonetic issues is determined by the competence approach, which is oriented towards the formation of the readiness of future teachers of foreign languages for professional and pedagogical activities, which is provided by a set of general, branch and special competences.

The purpose of the article is to study the methodology of formation of phonetic competence of students of language majors.

The components of the content of teaching phonetic competence have been determined. The quality of formation of phonetic competence depends on the level of formation of phonetic skills, the amount of acquired and assimilated knowledge about the phonetic side of speech and the dynamic interaction of these components on the basis of general phonetic and language awareness.

The stages of formation of phonetic competence of future teachers of foreign languages are described.

The acquired knowledge helps to form the phonetic awareness of the future foreign language teacher. Phonetic awareness of a future foreign language teacher involves the process of the student mastering the system of knowledge in the field of phonetics of a foreign language, awareness of the advantages and disadvantages of one's own phonetic competence.

It was concluded that phonetic competence needs a lot of attention. It is highlighted that it is necessary to emphasize the individual features of the perception of students, speakers, and listeners, because a phonetic unit can be perceived in different ways and have its own context for everyone.

Key words: *phonetic competence, receptive learners, reproductive skills, phonetic skills, phonetic knowledge, pedagogical phonetics.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку педагогіці значну роль у професійній підготовці майбутніх учителів іноземних мов відводять іншомовній компетентності. Це зумовлено, з одного боку, вимогами, що сучасне суспільство ставить перед майбутнім вчителем іноземних мов, а, з другого боку, рівнем його власної професійної підготовки. Відповідно до таких умов майбутній фахівець, має володіти рядом якостей, які виступають на перший план: креативність мислення і швидкість прийняття рішень, здібність до постійного самонавчання й уміння адаптуватися до нових умов як професійних, так і соціальних, уміння відстежувати і правильно оцінювати якість власної діяльності.

Доведено, що однією з основних складових іншомовної компетентності є фонетична. Фонетична компетентність займається вивченням мовних одиниць початкового рівня мовної структури, а саме – фонетико-фонологічного.

Зазначимо, що значущість засвоєння фонетичного матеріалу зумовлюється тією роллю, яку виконують фонетичні одиниці в системі мови, яка виступає засобом спілкування.

Враховуючи цю роль, актуальність вивчення фонетичних питань зумовлюється компетентнісним підходом, що зорієнтовано на формування готовності майбутніх учителів іноземних до професійно-педагогічної діяльності, яка буде забезпечуватися сукупністю загальних, галузевих і спеціальних компетенцій.

Аналіз досліджень. Проблемою дослідження методики формування фонетичної компетентності майбутніх учителів іноземних мов займалися такі науковці, як: І. Зязюн, В. Луговий, В. Майборода, Н. Д'ячок, Н. Дем'яненко, О. Пехота, Н. Протасова. Психологічні та філософські аспекти цього питання розглянуто у працях: В. Андрущенко, В. Бондаренка, В. Князева, Л. Божович, Г. Костюк, Т. Яценко. Окремі питання формування готовності педагогів до професійної діяльності при-

свячено наукові праці: К. Баханова, І. Богданової, А. Линенка, О. Савченко.

На основі аналізу наукових праць вчених доходимо висновку, що науковці виокремлюють специфічну особливість у професійній підготовці майбутніх вчителів іноземних мов – це сформована у них фонетична компетентність. Результатом цього є здатність до комунікації іноземною мовою, що виступає основою професійного росту вчителя.

Таким чином, фонетична компетентність – це вузькоспеціальна професійна компетентність, що необхідно формувати у вчителя-мовника.

Мета статті – дослідити методику формування фонетичної компетентності студентів мовних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Як було зазначено вище, фонетична компетентність займається вивченням початкового етапу вивчення мови: фонетики та фонології. Але саме цей етап вважається найскладнішим та найвідповідальнішим. Тому що на цьому етапі відбувається формування не лише слухо-вимовної бази, але й усіх інших тісно пов'язаних з нею навичок та умінь. Становлення слухо-вимовних навичок включає: ознайомлення зі звуками, тренування вимови учнів для формування навичок, застосування набутих навичок у мовленні та при читанні вголос.

Розглянемо більш детально методику формування фонетичної компетентності студентів мовних спеціальностей.

Фонетична компетентність – це здатність людини (вчителя) до коректного артикуляційного та інтонаційного оформлення своїх висловлювань і розуміння мовлення інших, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних навичок, знань і фонетичної усвідомленості (Бориско, 2013: 3).

Якість сформованості фонетичної компетентності залежить від рівня сформованості фонетичних навичок, обсягу отриманих і засвоєних знань про фонетичну сторону мовлення і динамічної

взаємодії цих складників на основі загальної фонетичної та мовної усвідомленості.

Розглянемо окремо кожен з компонентів фонетичної компетентності іноземних мов.

Фонетична навичка – це автоматизована репродуктивна або рецептивна дія, яка забезпечує коректне звукове й інтонаційне оформлення власного мовлення та адекватне сприймання звукового й інтонаційного оформлення мовлення інших (Бориско, 2013: 3).

Виходячи з цього визначення, фонетичні навички поділяють на наступні види: слухо-вимовні, інтонаційні, рецептивні та репродуктивні. Представимо визначення кожного з цих видів.

Слухо-вимовні навички – це навички конкретної вимови усіх фонем у потоці мовлення та їх адекватного розуміння у процесі сприйняття мовлення інших людей.

Інтонаційні навички – це навички конкретного інтонаційного оформлення власного мовлення та адекватного розуміння у процесі сприйняття мовлення інших людей.

Рецептивні фонетичні навички – автоматизована рецепція фонем та інтоном у потоці мовлення на базі розвиненого фонематичного та інтономатичного слуху.

Репродуктивні фонетичні навички – це автоматизована репродукція фонем і інтоном у потоці мовлення на основі коректної коартикуляції (накладання артикуляції, що характерна для наступного звуку, на увесь звук) та інтонування.

Усі ці види фонетичних навичок характеризуються якостями автоматизованості стійкості і гнучкості та формуються поетапно.

Стосовно фонетичних знань, то з наукової точки зору, їх поділяють на знання про: фонетичну сторону мовлення і фонем та їх артикуляційно-акустичні характеристики; основні основні модифікації звуків у потоці мовлення; фонетичну організацію слів (складу, словесного наголосу); інтонацію та її основні компоненти (методику, ритм, паузацію, наголос, темп, гучність і тембр); транскрипцію або інші умовні символи та графічні можливості відображення інтонації.

Говорячи про фонетичні знання, беремо до уваги не знання лінгвістичної фонетики, а спираємось на фактори доступності, посиленості і відповідності потребам спілкування, для формування фонетичної компетентності необхідні знання *педагогічної фонетики*, без яких формування фонетичної компетентності навіть на апроксимованому рівні неможливо.

Далі розглянемо способи формування фонетичних умінь. *Фонетичні вміння* – базуються

на фонологічних знаннях, тобто знаннях норм вимови, наголошування та інтонування; вони передбачають усвідомлене застосування знань та навичок в процесі говоріння та аудіювання. Основним способом формування фонетичних умінь виступає виконання системи певних груп вправ. Під цим розуміємо сукупність завдань, об'єднаних за призначенням, матеріалу та способу їх виконання та спрямованих на формування вмінь. Система вправ вибудовується з урахуванням поступового наростання складності завдань і ступеня самостійності студентів при їх виконанні. На початковому етапі навчання найбільш застосовані вправи репродуктивного характеру.

Фонетичні вправи трактуються в методиці навчання мови як вид завдань, метою яких є формування слуховимовних навичок та певних фонетичних умінь. Так, при вивченні складу формуються так вміння, як:

- визначити складову структуру складу;
- підбирати слова заданої складової структури.

Педагогічна фонетика завжди контрастивна, адже враховує вплив рідної мови. Навчальний матеріал для неї відбирається за суто методичними критеріями, наприклад, нормативності, вживаності, відповідності потребам спілкування, і організовується циклічно і концентрично, а не системно-лінійно, як в лінгвістичній фонетиці з плануванням фаз систематизації і повторення.

Педагогічна фонетика передбачає здебільшого індуктивний шлях оволодіння фонетичним матеріалом після його багаторазового використання у спілкуванні, і здобуття знань студентами на основі організованої викладачем наочної демонстрації фонетичних явищ безпосередньо у мовленні. У ній враховуються психолого-педагогічні особливості засвоєння і вживання фонетичного матеріалу, наприклад, його складність і зрозумілість для студентів, запам'ятовуваність, залежність від сфери його використання в продукції чи в рецепції, зведення до мінімуму термінології.

Фонетична компетентність майбутніх вчителів іноземних мов є системною дефініцією, яка включає сформовані вміння вірного артикуляційного та інтонаційного оформлення висловлювання і розуміння інших. Тому доцільно далі більш детально розглянути етапи формування фонетичної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов.

Етапи формування фонетичної компетенції за традиційним підходом:

- *аналітичний (або артикуляторний)*, який передбачає окреме формування слухових і вимовних навичок у процесі дедуктивного експліцитного навчання. Етапи роботи: ознайом-

лення учнів з артикуляцією кожного звуку і його характеристиками – робота над вимовою спочатку окремих звуків, звукосполучень, а потім слів, словосполучень і речень. Цей підхід суперечить принципам комунікативного навчання іноземних мов (сформовані навички є нестійкими, тому що умови їх формування не відповідають умовам функціонування у спілкуванні); вимагає проведення тривалого вступного фонетичного курсу і не може, таким чином, застосовуватися у школі;

– *імітативний (або акустичний)* підхід базується не на усвідомленому засвоєнні особливостей артикуляції, а на сприйнятті мовлення і його імітації. Однак імітація не може служити надійним прийомом навчання через дію фільтру рідної мови навіть у молодших школярів, які імітують краще за дорослих. Тому, дуже часто має місце помилкова імітація. Перевагою цього підходу є однак те, що фонетичні навички формуються не ізольовано, а в мовленнєвих зразках;

– *аналітико-імітативний (або комбінований)* підхід об'єднує переваги обох підходів і раціонально комбінує імітацію з аналізом, з доступними учням описом артикуляції й інтонування та поясненнями особливостей вимови і фонетичної підсистеми мовлення. Питома вага імітації (імпліцитного засвоєння) та аналізу (експліцитного засвоєння) варіюється і залежить від ступеня навчання: пояснювати й аналізувати необхідно в такій мірі, в якій це може бути корисним учням для розуміння особливостей фонетичного явища і полегшення його засвоєння.

Доцільно зазначити, що послідовність формування фонетичних навичок як основного складника фонетичної компетенції може варіюватися, адже викладачі обирають різні види підручників, що ілюструють ту чи іншу послідовність подачі звуків та інтоном. Орієнтиром служать загальнодидактичні принципи навчання: від знайомого до незнайомого, від легкого до важкого, від простого до комплексного, від явищ, що мають аналоги в рідній мові, до тих, які не мають їх. Тому, більшість підручників починаються з першої групи звуків і легких інтоном, імітація яких не викликає великих труднощів.

Ще одним важливим компонентом методики формування фонетичної компетентності майбутніх вчителів іноземних мов виступає *фонетична усвідомленість*.

Фонетична усвідомленість є складником так званої загальної мовної усвідомленості (свідомості, здатності) рефлексивного підходу до феноменів мови і мовлення, а також до власних

процесів учіння й оволодіння іноземною комунікативною компетенцією та її складовими субкомпетенціями. *Фонетична усвідомленість* – це здатність того, хто оволодіває іноземною мовою: розмірковувати над процесами формування своєї фонетичної компетентності та оволодівати вимовою, конструюючи систему власних фонетичних знань; свідомо реєструвати й розпізнавати звукові одиниці різних рівнів, їхні особливості та закономірності їхнього утворення і функціонування; знати свій тип «мовця» і «учня», усвідомлювати переваги й недоліки свого типу відносно формування фонетичної компетентності; аналізувати фонетичну сторону свого мовлення і робити відповідні висновки, наприклад, приймати рішення щодо наявності грубих відхилень від стандартної (нормативної) вимови, аналізувати їх причини, застосовувати за допомогою вчителя ефективні шляхи подолання.

До засобів стимулювання рефлексії і чутливості студентів до проблем вимови відносяться: організований викладачем індуктивний шлях оволодіння вимовою і кероване ним здобуття найважливіших фонетичних знань студентами; дозування і «візуалізація» фонетичних правил; обговорення з учнями джерел їхніх грубих помилок і шляхів їх подолання; порівняння з рідною мовою (або з першою іноземною мовою); короткі, чіткі й наочні пояснення (наприклад, як відбувається артикуляція, рух і положення окремих органів), використання транскрипції або інших символів, словників вимови тощо.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, доходимо висновку, що оволодіння фонетичною компетентністю є необхідною умовою для здійснення ефективної іноземної міжкультурної комунікації. Коректне фонетичне забарвлення мовлення майбутнього вчителя іноземної мови дає змогу йому не лише передавати інформацію, а й виражати власне ставлення до співрозмовника та предмета розмови, здійснювати вплив на учасників комунікативного процесу.

Фонетична компетентність є здатність майбутнього вчителя іноземної мови правильно артикулювати та інтонаційно висловлювати власні думки і розуміти мовлення інших. Для цього майбутнім учителям іноземних мов необхідно оволодіти відповідними фонетичними знаннями і навичками. Саме від їх рівня сформованості, від обсягу опанованого студентами знання та усвідомлення динамічної взаємодії цих компонентів залежить ефективність формування фонетичної компетентності майбутніх вчителів іноземної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бориско Н. Ф. Методика формування іншомовної фонетичної компетентності. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія та практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / під ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ, Ленвіт, 2013. С. 195–215.
2. Гутник В.М. Особливості формування фонетичної усвідомленості у майбутніх вчителів у комунікативному вступному корективному курсі з німецької мови. Іноземні мови. 2016. № 1. С. 24–30.
3. Ніколаєва С. Ю. Підходи до навчання іноземних мов і культур. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія та практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / під ред. С. Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2013. С. 81–89.
4. Яценюк Н. І. Підготовка майбутнього вчителя іноземної мови до формування іншомовної комунікативної компетенції молодших школярів засобами підручника : змістовий компонент. Зб. наук. праць Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : педагогічні науки. 2011. № 6. С. 57–63.

REFERENCES

1. Borysko, N. F. (2013). *Metodyka formuvannia inshomovnoi fonetychnoi kompetentnosti* [Methods of forming foreign phonetic competence]. *Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoriia ta praktyka: pidruchnyk dlia stud. klasychnykh, pedahohichnykh i linhvistychnykh universytetiv* / pid red. S. Yu. Nikolaievoi. Kyiv, Lenvit, 2013, 195–215. [in Ukrainian].
2. Hutnyk, V. M. (2016). *Osoblyvosti formuvannia fonetychnoi usvidomlenosti u maibutnikh vchyteliv u komunikatyvnomu vstupnomu korektyvnomu kursu z nimetskoii movy* [Features of the formation of phonetic awareness in future teachers in the communicative introductory corrective course in German]. *Inozemni movy – Foreign languages*, № 1, 24–30 [in Ukrainian].
3. Nikolaieva, S. Yu. (2013). *Pidkhody do navchannia inozemnykh mov i kultur* [Approaches to teaching foreign languages and cultures]. *Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoriia ta praktyka: pidruchnyk dlia stud. klasychnykh, pedahohichnykh i linhvistychnykh universytetiv – Methods of teaching foreign languages and cultures: theory and practice: a textbook for students. classical, pedagogical and linguistic universities*, 2013, 81–89 [in Ukrainian].
4. Iatseniuk, N. I. (2011). *Pidhotovka maibutnoho vchytelia inozemnoi movy do formuvannia inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentsii molodshykh shkoliariv zasobamy pidruchnyka : zmistovyi komponent* [Preparation of the future teacher of a foreign language for formation of foreign communicative competence of junior schoolboys by means of the textbook: semantic component]. *Zb. nauk. prats Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriiia : pedahohichni nauky – Coll. Science. Proceedings of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Series: pedagogical sciences*, № 6, 57–63 [in Ukrainian].